

землею на Авентині. Проте ці намагання були марними, а Спурія Касія навіть звинуватили у прагненні до тиранії та стратили [1, с. 64].

Отже, протягом VIII–VI ст. до н. е. у Римі відбувалося утвердження держави у формі влади царів, яка трансформувалася у ранньореспубліканську. За допомогою впроваджених реформ суспільство у царський період переходить на початковий етап диференціації від появи патріархального рабства в межах родоплемінного строю до формування архаїчних класів патрициїв і плебеїв та утворення держави. На противагу місцевій родовій еліті виступали царі, їхні тілоохоронці з лікторами та центуріатні коміції, які являли собою публічну владу. Досягненням Римської республіки, зокрема в концепції представницької демократії та встановлення республіканської форми правління, є розвиток складної правової системи, яка мала на меті захист прав особи. Все це вплинуло не лише на перебіг римської історії, але й на наступні цивілізації.

Джерела та література

1. Балух В., Коцар В. Історія Стародавнього Риму: курс лекцій. Чернівці: Кн.-XXI, 2005. 680 с.
2. Бред М. S.P.Q.R. Історія Давнього Риму. Київ: Форс Україна, 2020. 480 с.
3. Еко У. Історія європейської цивілізації. Рим. Харків: Фоліо, 2015. 1031 с.
4. Словник Античної Міфології / уклад.: І. Козовик, О. Пономарів. Київ, 1985. 236 с.
5. Рибак Р. Особливості впровадження республіканської форми правління у стародавньому Римі. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 1(3). С. 336–348.
6. Dynneson T. L. Rise of the Early Roman Republic: Reflections on Becoming Roman. New York: PETER LANG, 2018. 381 p.

Шептицька Богдана

Донецький національний університет імені Василя Стуса

ВІКТОРІАНСЬКИЙ РОМАН ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО: СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ

Ключові слова: Вікторіанська доба, історіографія, повсякдення.

Keywords: The Victorian era, historiography, everyday life.

Вікторіанська доба (1837–1901 рр.) є важливим періодом історії Англії, розвитку суспільства, економіки, культури. Вікторіанська епоха цікавила й досі цікавить науковців через великі зміни та інновації, яких зазнала Англія за цей період: зміни політичного устрою, внески в науку, пришвидшення темпу життя.

Важливим джерелом для вивчення Вікторіанської епохи виступають літературні твори, зокрема вікторіанський роман. Проте відображення епохи в вікторіанському романі ставало предметом наукового дослідження переважно культурологів та лінгвістів. До сьогодні не має роботи, присвяченої огляду та аналізу сучасної історіографії щодо вивчення вікторіанського роману як історичного джерела. Через це науковий інтерес становить вивчення побуту, суспільства, історичних подій Вікторіанської епохи в літературних творах того часу, яке можливе за умови усвідомлення та врахування наукового доробку історичної науки.

Мета роботи – аналіз сучасної української історіографії щодо дослідження вікторіанського роману як історичного джерела.

З огляду на характер опрацьованих наукових досліджень їх доцільно поділити на три групи: 1) загальні роботи, присвячені історії Англії XIX ст. і Вікторіанській добі; 2) розробки культурологів, мовознавців, лінгвістів, присвячені аналізу вікторіанської літератури; 3) дослідження, присвячені окремим творам літератури, що розкривають особливості Вікторіанської доби та суспільства.

Першу групу представляють підручники, навчально-методичні посібники та статті, присвячені історії Англії, зокрема періоду XIX ст., які дають змогу виділити та проаналізувати особливості Вікторіанської доби для проведення подальшого дослідження [4; 5; 6; 7; 8].

Вікторіанська література стала предметом численних досліджень лінгвістів, мовознавців та культурологів. Мова, символіка, образи, представлені в літературних творах, дали змогу науковцям проаналізувати побут, етикет, моду, відносини у суспільстві Англії, і особливо становище жінок.

Серед робіт, присвячених вікторіанському роману, виділимо монографію «Вікторіанська доба в українському художньому перекладі», в якій автори зосередилися на тих перекладацьких рішеннях, які створюють так званий предметний та непередметний світ вікторіанців: де вони жили, у що одягалися, на чому їздили, що читали, які полюбили квіти та парфуми, коштовності та картини, як зверталися один до одного, як спілкувалися [10, с. 6].

Однією з ключових робіт, присвячених англійській літературі, є навчальний посібник авторства О. С. Анненкової, в якому аналізуються загальні філософсько-естетичні особливості вікторіанської літератури та індивідуальні художні поетики її основних представників; проблеми теоретичного та історико-літературного характеру розглядаються у зв'язку з культурно-історичною ситуацією, що склалася в Англії за доби правління королеви Вікторії [1].

Найважливішою є третя група праць, присвячених огляду й аналізу окремих творів Вікторіанської доби. Ці роботи представлені переважно дослідженнями лінгвістів, перекладачів та філологів, які зосереджуються на аналізі мовних символів, характерів та образів і репрезентують уявлення, етикет, відносини вікторіанського повсякдення, окремі події та періоди в історії Англії [2; 3; 12]. Зокрема це аналіз становлення та розвитку Британської імперії у творах Р. Кіплінга [13], місце релігії в житті вікторіанського суспільства [11].

Заслуговує на увагу праця «Відображення основ повсякденного життя англійців XIX ст. у художній літературі», у якій представлена детальна і всебічна характеристика повсякденного життя англійців у XIX ст., відображена у художній літературі. Для найбільш повного і всебічного розкриття теми в роботі з урахуванням історичних подій наведено загальні відомості про англійців, розглянуто та проаналізовано особливості повсякденного спілкування, традиції, звички, вподобання та інтереси, місце сімейно-шлюбних відносин, які існували в англійському суспільстві в XIX ст. На підтвердження кожного положення наводяться приклади з художньої літератури [9, с. 254].

Варта розгляду також робота філолога В. Турченко «Скромність у мовній картині світу вікторіанської епохи», в якій авторка досліджує зв'язок скучності та

стриманості рухів тіла зі скромністю мовної картини британців. Дослідниця складала образи скромних леді та джентльменів (зачіски, вбрання, аксесуари), розкрила гендерну проблематику через зародження феміністського руху, наголошуючи, що тогочасний спосіб життя жінок був доволі гострою проблемою суспільства. Найяскравішим прикладом була незгода жінок на огляд лікарем-чоловіком, що мало фатальні наслідки [12, с. 14].

Отже, дискурс сучасної української історіографії свідчить, що досі немає комплексного дослідження, в якому б вікторіанський роман виступав предметом окремого історичного наукового дослідження. Вікторіанська література, зокрема романи, знаходяться в центрі уваги лінгвістів, культурологів, які за допомогою символів, мови, образів змогли репрезентувати вікторіанське повсякдення: побут, моду, етикет, відносини в суспільстві та становище жінок. Встановлено, що більшість англійського жіноцтва Вікторіанської доби була витіснена у приватну сферу життєдіяльності. Маючи значну кількість обов'язків, жінки користувались обмеженою кількістю прав, у цей період жінка була залежною від чоловіка або родичів чоловічої статі.

Необхідність проведення дослідження за темою зумовлена недостатнім її вивченням в історичній літературі. Значні перспективи в цій темі має застосування новітніх методологічних основ, напрацювання чіткого поняттєвого апарату, створення робіт міждисциплінарного характеру. Недостатньо висвітленими залишаються робітничі питання, політичне та економічне життя Англії під час правління королеви Вікторії.

Джерела та література

1. Англійська література вікторіанської епохи. Курс лекцій: навчальний посібник. Київ, 2016. 168 с.
2. Берко К. Г. Становище жінки у вікторіанському суспільстві за романами Шарлотти Бронте. *Україна у світовому історичному просторі*: зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф., м. Маріуполь, 20 квітня 2018 р. Маріуполь: МДУ, 2018. С. 169–171.
3. Бесараб О. Жіночі образи творів Ш. Бронте: типологічний аспект. *Journal «Ukrainian sense»*. 2021. № 1. С. 22–33.
4. Гончаренко А. В., Сафонова Т. О. Велика Британія та еволюція колоніальної системи (кінець ХІХ – початок ХХ ст.). *Сумський історико-архівний журнал*. 2020. № XXXV. С. 60–71.
5. Залеток Н. В. Жінки вікторіанської епохи у шлюбно-сімейних відносинах. *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2013. № 4. С. 84–89.
6. Історія Великобританії: навч. посібник для студ. факультету іноземної філології / уклад. І. І. Кривошея, О. В. Барвінок. Київ: КНТ, 2017. 206 с.
7. Клець В. К. Посібник до вивчення дисципліни «Історія Великої Британії». Дніпро: РВВ ДНУ, 2018. 40 с.
8. Кравченко Т. В. Сім'я і сімейні цінності у Великій Британії: історія і сучасність. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2015. Вип. 19(1). С. 299–309.
9. Михайлюк В. П., Муханова О. М. Відображення основ повсякденного життя англійців ХІХ ст. у художній літературі. *Історичні записки*: збірник наукових праць. 2012. Вип. 36. С. 254–260.
10. Некряч Т. Є., Чала Ю. П. Вікторіанська доба в українському художньому перекладі: монографія. Київ: Вид. дім «Кондор», 2013. 194 с.

11. Повісок Є. Релігія як основа світогляду людини в англійській романістиці XIX століття. *Мови та літератури у полікультурному суспільстві: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (14 листопада 2014 р.). Маріуполь: МДУ, 2014. Частина 1. С. 73–75.

12. Турченко В. Скромність у мовній картині світу вікторіанської епохи. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія: Іноземна філологія. Methodика викладання іноземних мов.* 2014. № 78(1124). С. 47–51.

13. Фоміна О. В. Твори Редьярда Кіплінга як історичні джерела з трансформації ідеї Імперії в британському суспільстві в кінці вікторіанської доби. *Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах.* 2013. № 10. С. 159–163.

Сауляк Анастасія

Донецький національний університет імені Василя Стуса

БЛАГОДІЙНИЦТВО СУМСЬКИХ ЦУКРОЗАВОДЧИКІВ ХАРИТОНЕНКІВ В УКРАЇНІ

Ключові слова: підприємці, бізнес, благодійність, родинна справа.

Keywords: entrepreneurs, business, charity, family business.

Доба капіталізму позначилася непростими процесами: на одному полюсі суспільства концентрувалося масштабне багатство, на протилежному від бідності потерпала велика кількість людей, які обслуговували все більші економічні потреби перших. У такому глибоко нерівному суспільстві баланс було віднайдено у благодійній діяльності, спрямованій на задоволення найгостріших потреб широких верств суспільства. Протягом «довгого» XIX ст. на українських теренах піднялося кілька поколінь заможних підприємців, для яких опікування соціально вразливими категоріями населення стало частиною їхнього життя. У розвідці до уваги взято родину Харитоненків, яку нерідко називають сумською династією цукро заводчиків.

Голова майбутньої цукрової династії Іван Харитоненко народився 25 вересня 1820 р. у селі Нижня Сироватка (нині Сумська ТГ). Навчався грамоті у місцевого дяка, потім закінчив двокласну церковну-приходську школу, після чого навчався у купця Худокормова в Курську. Окрім нього, в родині було ще шестеро синів, але саме Івану судилося стати знаним підприємцем [4, с. 97].

У 1850 р. у Сумах Іван Харитоненко розпочав самостійну діяльність у співпраці з компаньйоном Іваном Сухановим [4, с. 99]. Їхній успіх розпочався із постачання цукру петербурзьким купцям Єлисеєвим. Згодом Іван Герасимович заснував торговий дім «І. Г. Харитоненко з сином», який проіснував до націоналізації більшовицькою владою у 1919 р. Родина Харитоненків мала високий авторитет у підприємницьких колах [6, с. 88]. Отримуючи суттєві статки від вправно організованого бізнесу, який враховував ринкову кон'юнктуру, вона спрямовувала суттєві кошти на доброчинність.

Оскільки осередком бізнесу Харитоненків було цукровиробництво, гостро постала проблема умов буття робітників цукрових заводів. Особливо важкою була робота в кочегарнях з високою температурою та постійними протягами. Хоча цукровий завод працював сезонно, з вересня до листопада, зміни тривали